

درس نهم جامعه شناسی پایه دوازدهم : پیشینه علوم اجتماعی در جهان اسلام

زهرا نجاتی دبیر علوم اجتماعی استان لرستان شهرستان دلفان

نقل شده است که روزی پیامبر اکرم (ص) وارد مسجد مدینه شد و دید که دو حلقه در مسجد تشکیل شده است ؛ در یکی از آنها افراد به ذکر و عبادت مشغول اند و در یکی دیگر به تعلیم و تعلم. هر دو گروه کار نیک می کنند اما من برای تعلیم فرستاده شده ام . سپس در حلقه تعلیم و تعلم نشست . (شهید ثانی، منیه المرید)

روزی رسول خدا (ص) به مسجد آمد . گروهی را دید که دور مردی جمع شده اند و او را علامه می خوانند. پیامبر (ص) پرسید: در چه چیزی علامه است؟ گفتند: او داناترین مردم به نسب های اعراب و به روزهای مهم جاهلیت آنان است. پیامبر (ص) فرمود: این علمی است که اگر کسی آن را نداند ضرر نمی کند و برای کسی که آن را می داند هم نافع نیست. (امالی شیخ صدوق).

به نظر شما در جهان اسلام علم چه جایگاهی دارد؟ علم نافع چه ویژگی هایی دارد؟ درباره پیشینه علوم اجتماعی در جهان اسلام چه می دانید؟

منزلت علم

جایگاه علم در اسلام چگونه است؟ در اسلام، علم از مهمترین ارزش هاست . در قرآن کریم از علم به عنوان هدف آفرینش یاد شده است؛ علم، علت برتری انسان و فرشتگان معرفی گردیده و انسان به سبب علم، خلیفه خداوند در زمین شده است.

آیا در اسلام یادگیری همه علوم ارزش یکسانی دارد؟ قرآن کریم کتاب علم است. پیامبران نیز برای تعلیم و تربیت آدمیان مبعوث شده اند . علم مراتب و انواعی دارد و یادگیری همه علوم، ارزش یکسانی ندارد . آموختن برخی علوم مانند سحر، در اسلام منع شده و در مقابل، یادگیری برخی علوم، لازم و ضروری دانسته شده است . در واقع، مسلمانان به آموختن علم نافع تشویق شده اند و یادگیری علمی که فایده ای نداشته باشد، منع گردیده اند .

آیا میدانید علم نافع چه نوع علمی است؟

در اسلام کدام دسته از علوم علم نافع محسوب می شود؟ ۱- علوم ابزاری که نیازهای روزمره جامعه اسلامی را برطرف می کنند، مانند علم پزشکی، علوم فنی مهندسی و علوم پایه که به نوعی ما در این علوم به شمار می

آیند ، از جمله علوم نافع اند. اما علوم نافع در جهان اسلام به این علوم محدود نمی‌شوند. ۲- علمی که درباره چگونگی استفاده از علوم ابزاری و اهداف ، ارزش‌ها و آرمان‌های انسان صحبت می‌کنند نیز علم نافع هستند ۳- علاوه بر این ، علمی که درباره حقیقت انسان و آغاز و انجام او سخن می‌گویند نیز علم نافع محسوب می‌شوند . این دسته از علوم یعنی علم به نفس علم توحید و علم به مبدا و معاد ، از نافع ترین علوم شمرده شده‌اند.

۴- علم به جامعه و تاریخ (علوم اجتماعی) نیز از دیگر علمی هستند که اگر به قصد درس آموختن از رفتار گذشتگان و شناخت قوانین اجتماعی برای استفاده از آن قوانین در حال و آینده آموخته شوند علم نافع هستند .

علوم اجتماعی در قرآن

علوم اجتماعی در قرآن چگونه است ؟ قرآن کریم کتاب هدایت بشری است و در مسیر هدایت به زندگی اجتماعی انسان توجه ویژه‌ای دارد. قرآن در موارد متعددی هم به توصیف و تبیین زندگی اجتماعی انسان ها می‌پردازد ؛ یعنی به این اشاره می‌کند که در جوامع چه می‌گذرد و چرا ؟ هم به نقد و ارزیابی جوامع و فرهنگ های بشری می‌پردازد و هم جامعه آرمانی مورد نظر خود را ترسیم می‌کند .

قرآن کریم ، قوانین حاکم بر تداوم و تغییر جوامع و امت های مختلف را چه می‌نامد ؟ سنت های الهی می‌نامد و آدمیان را برای شناخت این سنت تشویق می‌کند .

قرآن کریم از فرهنگهای مختلف و امتهای گذشته چگونه یاد می‌کند؟ علاوه بر این ، به فرهنگ های مختلف و امت های گذشته نیز اشاره می‌کند و رفتار و فرهنگ گذشتگان را مورد ارزیابی انتقادی قرار می‌دهد؛ رفتار عاقلانه آنها را تایید می‌کند و از رفتار جاهلانه و سفیهانه آنها انتقاد می‌کند.

قرآن کریم جامعه آرمانی را چگونه معرفی می‌کند؟ همچنین قرآن بارها درباره جامعه آرمانی سخن می‌گوید و آن را جامعه معرفی می‌کند که در آن به عدالت و قسط رفتار می‌شود. جامعه آرمانی قرآن ، فرهنگ حق دارد و در آن به کسی ظلم نمی‌شود و در برابر ظلم دیگران مقاومت می‌شود . این جامعه ، قصد ظلم به دیگر جوامع را ندارد اما ظلم دیگران را هم نمی‌پذیرد، و به علاوه ، تا آنجا که بتواند به ستمدیدگان و مستضعفان جهان یاری می‌دهد .

نقش پیامبران در جامعه در دیدگاه قرآن کریم چیست ؟ قرآن کریم یادآوری می‌کند که پیامبران خدا برای تعلیم اینگونه معارف و ساختن جامعه و فرهنگ ، بر اساس عدالت و قسط شده‌اند .

علم مدنی و علم عمران

متفکران مسلمان در جهان اسلام با توجه به آموزه‌های قرآنی، علم اجتماعی نافع و متناسب با جهان اجتماعی خود را پدید آورده اند. آنها جوامع مختلف را مطالعه کرده و آثار و کتاب‌های فراوانی نوشته اند.

از جمله اندیشمندانی که در حوزه علوم اجتماعی آثار مهمی از خود به جا گذاشتند چه کسانی بودند؟
فارابی، ابوریحان بیرونی و ابن خلدون از جمله اندیشمندانی هستند که در حوزه علوم اجتماعی آثار مهمی از خود به جا گذاشتند.

فارابی علم اجتماعی را چه می نامد؟ فارابی علم اجتماعی را زیرمجموعه علوم انسانی می دانسته و آن را علم مدنی نامیده است.

فارابی جوامع مختلف را بر چه اساسی تقسیم بندی نموده است؟ او با توجه به جوامع زمان خود و جوامع گذشته و همچنین با استدلال عقلی جوامع مختلف را بر اساس نوع اندیشه، فرهنگ و رفتاری که دارند، به انواعی تقسیم کرده است.

انواع جامعه در دیدگاه فارابی کدامند؟

۱- فارابی جوامعی را که از علوم عقلی بی بهره اند مدینه جاهله نامیده است. در جوامع جا هله علم ابزاری می تواند وجود داشته باشد اما علمی که از ارزش‌ها، آرمان‌ها و حقیقت زندگی سخن بگوید، وجود ندارد.

۲- فارابی جامعه ای را که بر محور علم سازمان یافته باشد، مدینه فاضله می نامد. مدینه فاضله، جامعه آرمانی مورد نظر اوست. علم در مدینه فاضله، به علم تجربی محدود نمی شود و علوم عقلی و وحیانی را نیز در بر می گیرد.

مدینه فاسقه و مدینه ضاله در نظریه فارابی، جوامعی هستند که در نتیجه انحراف از مدینه فاضله، شکل گرفته اند.

۳- مدینه فاسقه جامعه ای که در اثر انحراف عملی از مدینه فاضله به وجود می آید. در مدینه فاسقه با آنکه مردم علوم وحیانی و عقلانی را می شناسند، اما از آن بهره نمی گیرند، یعنی با آنکه مردم حقیقت و عدالت را می شناسند یا امکان شناخت آن را دارند، بر اساس آن عمل نمی کنند.

۴- مدینه ضاله جامعه ای است که در اثر انحراف نظری از مدینه فاضله شکل می گیرد. در مدینه ضاله، نظرات علمی پذیرفته شده در مدینه فاضله هم تحریف می گردند و آرمان‌ها، ارزش‌ها و امور غیر عقلانی، آرمان‌ها و ارزش‌های عقلانی معرفی می شوند.

فارابی با نگاه انتقادی به جوامع زمان خود را جز کدام دسته از انواع مدینه می نامد ؟ پس از ارائه این تقسیم بندی ، فارابی با نگاه انتقادی به جوامع زمان خود می نگرد و آن جوامع را مدینه فاسقه یا ضاله می داند.

علم مدنی فارابی از کدام ظرفیتهای علوم اجتماعی برخوردار است ؟ بنابراین علم مدنی فارابی از همه ظرفیت های علوم اجتماعی برخوردار است:

* به توصیف و فهم کنش ها و ساختارهای جوامع مختلف می پردازد .

* به تبیین یعنی علت یابی واقعیت های اجتماعی و بررسی تغییرات و تحولات آنها می پردازد .

* درباره هنجارها ، ارزش ها و آرمان های جوامع مختلف ، داوری علمی می کند و رویکرد انتقادی به جامعه خود و دیگر جوامع دارد.

* درباره هنجارها ، نحوه رفتار و سبک زندگی کنشگران سخن می گوید و بایدها و نبایدهایی برای زندگی اجتماعی تجویز می کند.

ابوعلی مسکویه و ابوریحان بیرونی چه کتابهایی را تالیف نموده اند ؟ نوع نگاه و روش آنها در تالیف این کتابها را بیان کنید ؟ ابوعلی مسکویه و ابوریحان بیرونی از دیگر متفکران اجتماعی هستند که آثار ارزشمندی پدید آورده اند . ابوعلی مسکویه با نگاهی تبیینی کتاب تجارب الامم را در هشت جلد تالیف کرد و ابوریحان بیرونی در کتاب تحقیق ماللهند با روش تجربی و تفهیمی ، فرهنگ جامعه هند را توصیف کرد و با استفاده از روش عقلی ، به ارزیابی انتقادی این فرهنگ نیز پرداخت .

ابن خلدون کیست و چه دیدگاهی داشت ؟ ابن خلدون یکی دیگر از اندیشمندان مسلمان است که با تأثیرپذیری از قرآن ، به دنبال شناخت سنت های الهی در جامعه بود . او در مطالعات خود به روش عقلی توجه چندانی نداشت و بیشتر از روش حسی و تجربی استفاده می کرد و بنابراین از جامعه آرمانی سخنی نگفت .

ابن خلدون با استفاده از تجربه تاریخی جوامع پیرامون خود از چه عاملی بعنوان عامل شکل گیری جوامع یاد می کند؟ ابن خلدون با استفاده از تجربه تاریخی جوامع پیرامون خود از عصبیت به عنوان عامل شکل گیری جوامع یاد می کند و این دریافت خود را به همه جوامع تعمیم می دهد .

چه تفاوتی بین رویکرد جامعه شناسی ابن خلدون و فارابی وجود دارد ؟ رویکرد ابن خلدون ، انتقادی نیست و جامعه شناسی او در مقایسه با جامعه شناسی فارابی محافظه کارانه است . ابن خلدون علم اجتماعی خود را از عمران می نامد.

سوالات مختلف نهایی و کنکور سالهای مختلف درس

نهم جامعه شناسی پایه دوازدهم : پیشینه علوم اجتماعی در جهان اسلام

زهررا نجاتی دبیر جامعه شناسی استان لرستان شهرستان دلفان

۱- ویژگیهای مدینه فاضله فارابی را بنویسید ؟ صفحه ۹۸- نهایی خرداد ماه ۱۳۹۲

بر محور علم سازمان یافته باشد - جامعه مورد نظر فارابی است - علم در آن به علم تجربی محدود نمی شود و علوم عقلانی و وحیانی را در بر می گیرد .

۲- چرا ابن خلدون از جامعه آرمانی سخن نگفت ؟ صفحه ۱۰۰- نهایی خرداد ماه ۱۳۹۹ - نهایی شهریور ۱۴۰۰

او در مطالعات خود به روش عقلی توجه چندانی نداشت و بیشتر از روش حسی و تجربی استفاده می کرد و بنابر این از جامعه آرمانی سخنی نگفت .

۳- دو مورد از ویژگیهای علم مدنی فارابی را بنویسید ؟ صفحه ۹۸- نهایی شهریور ۱۳۹۹ و نهایی خرداد ۱۴۰۰

به توصیف و فهم کنشها و ساختارهای جوامع مختلف می پردازد - به تبیین یعنی علت یابی واقعینهای اجتماعی و بررسی تغییرات و تحولات آنها می پردازد.

۴- در کدام یک از انواع عقل در معانی عام اصل انقباض و انبساط فلزات در علوم طبیعی درک می شود ؟ صفحه ۱۰۲- نهایی شهریور ۱۴۰۰

الف) عقل انتقادی (ب) عقل ابزاری (ج) عقل تفسیری (د) عقل علمی

۵- ویژگیهای جامعه آرمانی از دیدگاه قرآن کریم را بنویسید ؟ صفحه ۹۷- نهایی شهریور ۱۴۰۰

جامعه آرمانی قرآن فرهنگ حق دارد و در آن به کسی ظلم نمی شود و در برابر ظلم دیگران مقاومت می شود
این جامعه قصد ظلم به دیگر جوامع را ندارد اما ظلم دیگران را هم نمی پذیرد.

زهرا نجاتی دبیر جامعه شناسی استان لرستان شهرستان دلفان